

УДК 378.147:614.253:616-036.82:616.97

ДЕОНТОЛОГІЧНІ НАВИЧКИ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНО НЕВИЛІКОВНИМИ ХВОРОБАМИ

Любов Володимирівна Білик,
кандидат педагогічних наук,
декан медичного факультету,
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Анотація

У статті наведені основні критерії поняття професійно компетентного медичного працівника та основні підходи до прищеплення деонтологічних навичок на доклінічному етапі навчання, використання сучасних інноваційних технологій розвитку комунікативних умінь бакалаврів медицини як невід'ємної складової професійної підготовки медичних працівників до реабілітації пацієнтів із хронічно невиліковними хворобами. Пропонується професійну компетентність медичного працівника середньої ланки (бакалавра медицини, медичної сестри) розглядати як інтегративну якість високовмотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей і забезпечує здатність фахівця відповідати суспільним вимогам до медичної професії шляхом належного виконання завдань медичної діяльності з урахуванням деонтологічних норм поведінки.

Ключові слова: професійна компетентність, деонтологічні навички, професійна підготовка, бакалаври медицини, медична реабілітація невиліковних хворих.

Постановка проблеми: Розвиток медицини в останні десятиліття дозволив суттєво зменшити смертність дітей у дитячі та молоді роки, створив позитивну динаміку виліковності гострих захворювань. Причиною смерті населення дедалі частіше стає не гостра патологія, а тяж-

кі хронічні захворювання [3, с. 75]. Спостерігається збільшення відсотку людей літнього і старечого віку, для яких значна кількість хронічних патологій є типовим явищем. Водночас, брак системної та ефективної профілактичної роботи, який спостерігається в Україні, призводить до того, що людина зазвичай звертається зі своїми хронічними хворобами до лікаря тоді, коли вилікувати захворювання уже неможливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі медичної деонтології присвячені праці таких науковців, як: Н. Агеева, М. Аряев, С. Вековшина, О. Грондо, В. Запорожан, А. Іванюшкін, Н. Касевич, Ю. Колесник-Гуменюк, В. Кулініченко та ін. Деякі аспекти надання паліативної допомоги розглядаються у працях таких науковців як Г. Боднар, І. Вітенко, А. Попович, Н. Семікоз, О. Єгорова, В. Лапотніков (організаційні в педагогічні аспекти проблеми); Н. Антоненкова, О. Введенська, Д. Дячук, Г. Новіков, Ю. Ходаревська (допомога інкурабельним онкологічним хворим); Ю. Губський, А. Царенко, О. Скоріна, В. Сердюк, О. Бобров, О. Вольф (аспект біоетики та забезпечення прав невиліковно хворих та ін. Серед видів професійної компетентності ряд науковців (Л. Васильєва, І. Слюсарєва, А. Усович, Ю. Шапран та ін.) виокремлюють деонтологічну компетентність як інтегроване особистісне утворення, яке відображає теоретичну та практичну готовність до здійснення нормативної професійної поведінки.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Паліативна допомога – це система медичних, соціальних, психологічних заходів, метою яких є забезпечення максимально досяжної якості життя пацієнтів з невиліковними хворобами та обмеженим прогнозом життя шляхом усунення або зменшення важких проявів захворювань, болю, фізичних, психічних страждань. Окрім знеболення або усунення симптомів прояву хвороби паліативна допомога включає надання соціальної, духовної та психологіч-

ної підтримки хворому та рідним. Тому така допомога є не лише медичною проблемою, а потребує міждисциплінарного підходу й обумовлює необхідність психологічної і педагогічної підготовки медичного персоналу. А. Усович звертає увагу науковців і практиків на ту обставину, що компетентнісний підхід до освіти майбутнього медичного працівника передбачає його *морально-етичну підготовку* до виконання своїх професійних обов'язків [5]. Варто зазначити, означений підхід зорієнтований на прищеплення деонтологічних навичок студентам-медикам на доклінічному етапі навчання. Його використання у сучасній практиці підготовки медичних працівників є недостатнім і потребує подальшого дослідження.

Мета написання статті полягає у визначенні ролі деонтологічних навичок студентів-медиків як складової їх професійної підготовки до реабілітації пацієнтів із невиліковними хворобами.

Постановка завдання. Завданням проведеного дослідження є визначення професійної компетентності майбутніх медичних працівників із урахуванням їх деонтологічних навичок під час реабілітації пацієнтів із невиліковними хворобами.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних світових тенденцій у сфері охорони здоров'я є акцентування уваги на вдосконаленні якості життя людини. У тих випадках, коли відновити здоров'я пацієнта неможливо й стає очевидно, що розвиток хвороби призведе до летального випадку, підвищення якості життя хворого перетворюється на єдину мету лікарських та медсестринських втручань.

Науковці визначають категорію пацієнтів із хронічно невиліковними хворобами. Це дорослі та діти в термінальних стадіях онкологічних і серцево-судинних захворювань, СНІДу і туберкульозу, хворі з важкими травматичними та дегенеративними враженнями головного і спинного мозку,

периферичної нервової системи й опорно-рухового апарату, інваліди та особи старечого віку тощо. Окрім того, члени родин таких пацієнтів також потребують професійної допомоги. Коли у сім'ї з'являється невиліковно хвора людина, особливо впродовж останніх місяців і тижнів перед смертю, це спричиняє зниження якості життя усієї родини та стає причиною важких психоемоційних, соціальних та економічних розладів її функціонування. Під час економічної кризи очікується збільшення кількості сімей, які перейшли межу бідності у зв'язку з непосильними втратами на потреби тяжкохворого члена родини. Тому, окрім спеціалізованої медичної допомоги, такі пацієнти та їхні близькі потребують також належної соціальної, психологічної і духовної підтримки з боку медичного персоналу, який має бути насамперед професійно компетентним.

Ураховуючи різні підходи до визначення, поняття *професійна компетентність медичного працівника* (бакалавра медицини, медичної сестри), ми розглядаємо його як інтегративну якість високо мотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей і забезпечує здатність фахівця відповідати суспільним вимогам до медичної професії шляхом належного виконання завдань медичної діяльності з урахуванням деонтологічних норм поведінки.

Сфера діяльності медичного працівника дуже багатогранна: робота у системі загальної практики, поліклініках, лікарнях, швидкої допомоги, що вимагає сформованості мотиваційної сфери та гуманістичних ціннісних орієнтацій. Місія медичної професії полягає у повазі до життя людини, комплексному догляді за пацієнтом та полегшенні його страждань, відновленні здоров'я і реабілітації пацієнтів, сприянні зміцненню здоров'я і попередженню захворювань, адже *реабілітація* є комплексом медичних, психотерапевтичних, соціально-педагогічних заходів, що

спрямовані на підтримку життя пацієнта під час тривалого лікування тяжкого захворювання.

Реабілітація невиліковних хворих є важливою проблемою. Актуальність своєчасної відновлювальної роботи багато у чому пов'язана з інвазивними методами діагностики, багатоетапним характером лікування, численними негативними наслідками, що наявні в інкурабельних хворих. У першу чергу, до них відносяться виражені анатомо-функціональні порушення, різноманітні імунологічні та метаболічні розлади, прояви психологічних стресів, стигматизація, порушення соціального функціонування та якості життя, втрата працездатності, стійка інвалідизація.

Лікувально-реабілітаційна робота з такими хворими повинна базуватися на підґрунті системи вимог до належної поведінки медичних працівників, відповідної медичної деонтології.

Тому, прищеплення деонтологічних навичок на доклінічному етапі навчання, використання сучасних інноваційних технологій розвитку комунікативних умінь бакалаврів медицини є невід'ємною частиною професійної підготовки медичних працівників до реабілітації пацієнтів з хронічно невиліковними хворобами.

Деонтологія – розділ загальної етики, що вивчає специфічні критерії моральних вимог при виконанні професійних обов'язків. *Медична деонтологія* – це сукупність етичних норм виконання медичними працівниками своїх професійних обов'язків. Тобто, медична деонтологія вивчає переважно норми взаємин медичного персоналу із хворими.

Діяльність і поведінка представників медичних професій регулюється деонтологічними нормами, які відображені у професійних присягах, кодексах, правилах тощо. Деонтологічні правила є вираженням у концентрованому вигляді уявлень суспільства про місце, роль і завдання медиків, вони створюють орієнтири професійної підготовки

майбутніх фахівців. Реалізація деонтологічних правил у медицині передбачає:

- інформування пацієнта про стан його здоров'я та права;
- гуманне ставлення до пацієнта, повага його людської гідності;
- повагу прав пацієнта на проведення медичних втручань або відмови від них;
- недопущення моральної та фізичної шкоди пацієнтові;
- повагу автономії (самостійності) пацієнта;
- прояв дбайливого ставлення до помираючого хворого;
- зберігання професійної таємниці;
- підтримку на високому рівні своєї професійної компетентності;
- підтримку шанобливого ставлення до своєї професії;
- шанобливе ставлення до своїх колег;
- участь у медико-санітарній освіті населення.

Засвоєння деонтологічних правил у процесі навчання в медичній академії передбачає цілий комплекс спеціальних бесід із цього питання. Крім того, зверталася увага на усвідомлення деонтологічних правил кожним студентом-медиком як особистісно значущих. Так, майбутнім бакалаврам медицини пропонували вправу «Кодекс медичного працівника», де на основі аналізу відомих положень етичного кодексу студентам потрібно було створити власний етичний кодекс, який вони будуть використовувати у процесі надання допомоги хворим.

У процесі роботи розвиток деонтологічних навичок пов'язувався із формуванням у студентів комунікативних умінь (О. Кутузова [2], Т. Тихонова [4], О. Яцина [6] та ін.). Соціально-комунікативна компетентність, на думку О. Кутузової, є необхідним компонентом загальнокультур-

ного і професійного розвитку особистості майбутнього медичного працівника, оскільки забезпечує особистісно-професійне становлення майбутнього фахівця і оптимізує сам процес професійної діяльності [2, с. 187].

У процесі дослідження проводили різні комунікативні тренінги і вправи із студентами експериментальних груп, які сприяли розвитку їх соціально-комунікативної компетентності. Наприклад:

Комунікативний тренінг 1. «Спілкування – це гра життєвих ролей». Мета: Розвиток самопізнання, впевненості у спілкуванні. Учасникам тренінгу пропонується підготувати акт спілкування із уявним хворим у випадку відмови його від лікування, надати психологічну допомогу пацієнту тощо.

Комунікативний тренінг 2. «Гороховий король». Кожному студентові роздають по п'ять горошин. Студенти ходять по аудиторії і вступають один із одним у бесіду. Їм потрібно задавати партнерам такі питання, на які можливо дати відповіді «так» або «ні» та отримати за це горошину. Після цього співрозмовники розходяться у пошуку іншої пари для спілкування. Той, у кого горошини закінчились, залишає тренінг. Хто набрав більше всього горошин, визнається «гороховим королем».

Вправа 1. «Подаруй посмішку». Мета: створення позитивного клімату в групі. Кожному з учасників пропонують на початку заняття подарувати всім присутнім свою посмішку та побажання на сьогоднішній день. Ця вправа допоможе створити доброзичливу атмосферу, буде сприяти позитивному настрою в групі.

Вправа 2. «Власний жест». Мета: отримати досвід невербального спілкування. Ведучий дає інструкцію: віднайти такий жест, який найбільше характеризує вашу відкритість та емпатійне ставлення до пацієнта. Побудьте якийсь час у цьому положенні. Не поспішайте. Потім доберіть жест, який характеризує вашу закритість від ото-

чуючих. Прислухайтесь до всіх змін, що відбуваються з вами, доберіть жест, який може виразити вашу прихильність до інших людей. Побудьте в цьому положенні, які відчуття, почуття виникають при цьому? Після вправи – узагальнення отриманого досвіду.

Вправа 3. «Три відповіді». Студентам пропонують придумати ситуації, у яких їм доводиться відповідати уявному співрозмовнику. Цю ситуацію вони демонструють групі з можливими трьома варіантами відповіді: перший – упевнена поведінка, другий – агресивна, третій – невпевнена поведінка. Усі три варіанти демонструються у довільному порядку. Студенти повинні обрати найбільш придатний варіант спілкування у запропонованій ситуації, обговорити свої враження. Ведучий пропонує такі уявні ситуації:

1. Викладач ставить запитання, яке ви прослухали. Ви відповідаєте йому...

2. У автобусі перевірка квитків. У вас його немає. До вас підходить контролер. Ви говорите йому.....

3. Група молодих людей у кінотеатрі заважає вам голосною розмовою. Ви звертаєтесь до них...

4. Ваш однокурсник не виконав домашнього завдання з предмета і просить у вас його списати. Ви відповідаєте йому...

5. Батьки просять вас сходити у магазин. Ви втомилися після занять. Ви говорите їм...

Такі комунікативні тренінги та різні вправи сприяли розвитку комунікативних компетенцій. Виправдала себе у процесі експериментальної роботи і така форма занять як діалогово-проблемні лекції. Методика проведення таких лекцій передбачала отримання студентами за декілька днів до лекції основних положень її конспекту. Наприклад, на 4 курсі майбутні бакалаври медицини вивчають дисципліну «Обстеження та оцінка стану здоров'я». На початку вивчення курсу студентам пропонували декіль-

ка проблемних запитань, суперечливих цитат, які мотивували у них пізнавальний інтерес до оцінювання стану здоров'я. Студентам потрібно було наперед ознайомитися з конспектом лекції, подумати над поставленими запитаннями. Лекція проходила у формі діалогу викладача зі студентами, на ній обговорювали питання збереження здоров'я, проведення профілактичних обстежень. Викладач пояснював майбутнім бакалаврам медицини складні для розуміння проблеми, спільно зі студентами формулював висновки. Наприкінці лекції викладач пропонував студентам проблемні запитання та завдання для самостійної роботи, які були обов'язковими для виконання після прослуховування цієї лекції.

Оригінальність проведення лекції стимулювала увагу студентів до проблеми, а також сприяла розвитку їхнього мислення та комунікативних навичок.

На практичних заняттях із предметів циклу гуманітарних дисциплін використовували інтерактивні технології навчання, що передбачали одночасну спільну роботу всієї групи: обговорення проблеми у загальному колі, «Мікрофон» (надається можливість кожному студенту сказати щось швидко, висловити власну думку), «Мозковий штурм» (необхідність прийняття кількох рішень із конкретної проблеми), «Ажурна пилка», «Дерево рішень» тощо.

У процесі експериментальної роботи використовували також можливості інформаційно-комунікаційних технологій та інтернет-ресурсів, що зумовили застосування електронного (e-learning), мобільного (m-learning), змішаного (blended-learning) навчання.

Було враховано думку М. Кадемія щодо використання електронного навчання з метою пошуку методів реабілітації невиліковно хворих пацієнтів:

– для здійснення самостійної роботи з електронними матеріалами, використовуючи комп'ютер, мобільний телефон тощо;

- одержання консультацій, проведення нарад, оцінювання віддаленого експерта (викладача), можливість дистанційної взаємодії;
- створення розподіленої спільноти користувачів, які ведуть спільну віртуальну навчальну діяльність;
- своєчасної неперервної доставки електронних навчальних матеріалів;
- стандартизації та сертифікації електронних навчальних матеріалів, технологій, дистанційних засобів навчання;
- формування та підвищення інформаційної культури всіх учасників навчального процесу;
- засвоєння, популяризації та передачі інноваційних педагогічних технологій, підвищення ефективності діяльності медичних працівників;
- можливості розвивати навчальні Веб-ресурси;
- можливості у будь-який час, з будь-якого місця здобувати сучасні знання;
- доступності одержання освіти всіх бажаючих [1, с. 127–128].

Електронне навчання сприяло не лише підвищенню результативності професійної підготовки майбутніх бакалаврів медицини, але й спонукало студентів до систематичної самостійної роботи із самовдосконалення. Уміння працювати з електронними джерелами формували вміння правильно висловлювати власні думки, що особливо необхідно майбутнім бакалаврам медицини при веденні документації, особливо з паліативного догляду за хворими.

Висновки. Отже, професійну компетентність бакалавра медицини розглядаємо як інтегративну якість високомотивованої особистості, що визначається сукупністю професійних знань, умінь і навичок, професійно-особистісних якостей і забезпечує здатність фахівця відповідати суспільним вимогам до медичної професії шляхом належного виконання завдань медичної діяльності з урахуван-

ням деонтологічних норм поведінки. З метою розвитку у студентів деонтологічних навичок, які пов'язані із формуванням у них комунікативних умінь, доцільно у практиці професійної підготовки студентів-медиків більш активно впроваджувати інтерактивні технології навчання.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження варто спрямовувати на розробку і впровадження рольових, імітаційних і симуляційних ігор в практику професійної підготовки медичних працівників.

Список використаних джерел:

1. Кадемія М. Ю. Використання інтерактивних технологій навчання / М. Ю. Кадемія // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 3. – С. 125–132.
2. Кутузова О. Б. Социально-коммуникативная компетентность в профессиональной деятельности будущих медицинских работников / О. Б. Кутузова // Вестник СГТУ. – 2012. – № 1 (63). – С. 186–190.
3. Подлужний Б. Л. Сучасні міжнародні підходи до організації паліативної допомоги (аналітичний огляд) / Б. Л. Подлужний, В. Г. Панченко // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2007. – № 1. – С. 74–80.
4. Тихонова Т. А. Формирование профессионально-коммуникативной компетентности студентов в процессе обучения в медицинском училище : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Т. А. Тихонова. – М., 2008. – 24 с.
5. Усович А. К. Приемы реализации компетентностного подхода при обучении общепрофессиональным дисциплинам в медицинском вузе / А. К. Усович // Высшее образование сегодня. – 2013. – № 4. – С. 33–36.
6. Яцина О. Ф. Формування комунікативних умінь студентів-медиків у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / О. Ф. Яцина // Науковий вісник Ужгород. ун-ту. – 2008. – Вип. 33. – С. 245–248.

References:

1. Kademiia M. Iu. Vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii navchannia / M. Iu. Kademiia // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnykh systemamy. – 2013. – № 3. – S. 125–132.
2. Kutuzova O. B. Sotsyalno-kommunykativnaia kompetentnost v professionalnoi deiatelnosti budushchykh medytsynskykh rabotnykov / O. B. Kutuzova // Vestnyk SHTU. – 2012. – № 1 (63). – S. 186–190.
3. Podluzhnyi B. L. Suchasni mizhnarodni pidkhody do orhanizatsii paliatyvnoi dopomohy (analychnyi ohliad) / B. L. Podluzhnyi, V. H. Panchenko // Visnyk sotsialnoi hhiieny ta orhanizatsii okhorony zdorov'ia Ukrainy. – 2007. – № 1. – С. 74–80.
4. Tykhonova T. A. Formyrovanye professionalno-kommunykativnoi kompetentnosti studentov v protsesse obucheniia v medytsynskom uchylyshche : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 «Teoriia y metodyka professionalnogo obrazovaniia» / T. A. Tykhonova. – M., 2008. – 24 s.
5. Usovych A. K. Pryemi realizatsyy kompetentnostnoho podkhoda pry obuchenii obshcheprofessionalnim dystsyplynam v medytsynskom vuze / A. K. Usovych // Visshe obrazovanye sehodnia. – 2013. – № 4. – S. 33–36.
6. Iatsyna O. F. Formuvannia komunikativnykh umin studentiv-medykiv u protsesi vyvchenniia psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin / O. F. Iatsyna // Naukovyi visnyk Uzhhorod. un-tu. – 2008. – Vyp. 33. – S. 245–248.

Любовь Владимировна Билык,
кандидат педагогических наук,
декан медицинского факультета,
Черкасская медицинская академия,
г. Черкассы, Украина

Билык Л.В.

**ДЕОНТОЛОГИЧЕСКИЕ НАВЫКИ КАК НЕОТЪЕМЛИМАЯ ЧАСТЬ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ МЕДИЦИНСКИХ
РАБОТНИКОВ В РЕАБИЛИТАЦИИ ПАЦИЕНТОВ
С ХРОНИЧЕСКИ НЕИЗЛЕЧИМЫМИ БОЛЕЗНЯМИ**

Аннотация

В статье приведены основные критерии понятия профессионально компетентного медицинского работника и главные подходы освоения деонтологических навыков на доклиническом этапе обучения, использование современных инновационных технологий развития коммуникативных умений бакалавров медицины как неотъемлемой части подготовки медицинских работников к реабилитации пациентов с хронически неизлечимыми болезнями.

Предложено профессиональную компетентность медицинского работника среднего звена (бакалавра медицины, медицинской сестры) рассматривать как интегративное качество высокомотивированной личности, которое определяется совокупностью профессиональных знаний, умений и навыков, профессионально-личностных качеств и обеспечивает способность специалиста отвечать общественным требованиям к медицинской профессии путем надлежащего выполнения задач медицинской деятельности с учетом деонтологических норм поведения.

Ключевые слова: *профессиональная компетентность, деонтологические навыки, профессиональная подготовка, бакалавры медицины, медицинская реабилитация неизлечимо больных.*

Liubov Volodymyrivna Bilyk

Ph. D in Pedagogy,

Dean of the Faculty of Medicine

Cherkasy Medical Academy

E-mail: luba_medcol@ukr.net

Bilyk L.V.

DEONTOLOGICAL SKILLS AS AN INTEGRAL PART OF MEDICAL WORKERS PROFESSIONAL TRAINING TO THE REHABILITATION OF PATIENTS WITH CHRONIC INCURABLE DISEASES

Annotation

The article presents main criteria of the concept of professionally competent health care worker and the main methods of

instilling ethical skills to preclinical training, the use of modern innovative technologies for the development of medicine bachelors' communicative skills as an integral part of the health workers training in rehabilitation of patients with chronic incurable diseases.

A modern health worker should promptly carry out restoration and rehabilitation work, which is largely due to the invasive diagnostic methods, multi-step nature of the treatment, and with numerous negative effects, which are observed in the terminally ill. Such negative effects are anatomic-functional disorders, various immunologic and metabolic disorders, severe psychological stress, stigmatization, impaired social functioning and the quality of life, partial disability or permanent disability.

Ethical skills are associated with the formation of students' communicative skills. Therefore, a socio-communicative competence is the necessary component of common cultural and professional development of the future health care worker, because it provides personal and professional formation of the future specialist and optimizes the process of professional activity.

We offer the professional competence for the medical worker of an average link (bachelor of medicine, nurses) to consider as the integrative quality of personality that is determined by the combination of professional knowledge and skills, personal and professional qualities that ensure internal readiness to carry out professional activity in accordance with the qualification requirements and ethical norms, which is manifested in realization of personal potential, enhancing the experience and the desire for continuous self-education.

Key words: *professional competence, ethical skills, vocational training, bachelors of medicine, medical rehabilitation for the terminally ill.*